

# WYSTAWA JAKO PRZESTRZEŃ WSPÓŁTWORZENIA I DOŚWIADCZANIA



# SPIIS TREŚCI

## **01** WSTĘP

## **02** CZYM JEST PRZESTRZEŃ WSPÓŁTWORZENIA I DOŚWIADCZANIA?

## **03** JAK ZBUDOWAĆ PRZESTRZEŃ WSPÓŁTWORZENIA?

UZNAJ, ŻE WSZYSCY JESTEŚMY TWÓRCAMI

ZAPRASZAJ DO WSPÓŁTWORZENIA

DZIAŁAJ ZESPOŁOWO

WYJDŹ POZA INSTYTUCJĘ

SZUKAJ WSPARCIA

## **04** JAK STWORZYĆ PRZESTRZEŃ DOŚWIADCZANIA?

STWÓRZ REALNE, SPRZYJAJĄCE MIEJSCE

DOBIERZ ODPOWIEDNIĄ FORMĘ DZIAŁAŃ

ZADBAJ O ESTETYKĘ PRZESTRZENI I DZIAŁANIA

ODPOWIEDZ NA POTRZEBY ODBIORCÓW

## **05** ZAKOŃCZENIE

# WSTĘP

Projekt "Przestrzeń osobista" zrodził się z potrzeby wyjścia poza tradycyjny model organizacji wystawy i stworzenia przestrzeni, w której możemy wspólnie tworzyć i doświadczać. Chcieliśmy, aby wystawa kostiumów teatralnych Kantora pozwoliła nam i innym nie tylko zobaczyć i poznać prezentowaną kolekcję, ale także nawiązać z nią osobistą relację, wejść w pewien proces, w którym możemy ją na różne sposoby wspólnie doświadczać, eksplorować i interpretować. "Przestrzeń osobista" była serią wydarzeń interpretujących, dyskutujących i kontekstualizujących pokazywaną kolekcję, która odbywała się wokół stołu. Przestrzeń ta zarysowała się więc na dwóch poziomach. Na poziomie mentalnym - pozwoliła rozszczełnić kuratorskie, eksperckie podejście i przyjrzeć się kolekcji z różnych perspektyw, w myśl tego, że każdy jest twórcą. Na poziomie fizycznym - przygotowany ośmiometrowy stół był interwencją w przestrzeń wystawy i punktem skupiającym działania edukacyjne i twórcze, a także przestrzenią sensorycznego doświadczenia elementów kostiumów.

Działania edukacyjne w Cricotece były dotąd tworzone do gotowych narracji kuratorskich lub współtworzone zespołowo, ale zwykle odbywały się one w innych przestrzeniach i były swego rodzaju "dodatkiem". "Przestrzeń osobista" to projekt - interwencja, mający na celu przełamanie obecnego modelu poprzez eksplorację nowego podejścia stawiającego w centrum pracę zespołową, proces, współtworzenie i doświadczenie oraz dążącego do zatarcia granic między twórcą i odbiorcą. Taki model rodzi wiele wyzwań i wiele elementów projektu moglibyśmy zrobić inaczej, lepiej. Realizacja projektu dała nam jednak nie tylko możliwość przetestowania nowego dla zespołu sposobu tworzenia wystawy, ale także była okazją do zastanowienia się nad zmianami jakie obecnie zachodzą w instytucjach kultury w Polsce i na świecie, przyjrzenia się sobie i temu co się zmienia w naszym myśleniu, a także uświadomienia sobie potrzeby poszukiwania nowych rozwiązań, nowych sposobów tworzenia działań i myślenia o pracy w instytucji kultury. Na etapie ewaluacji próbowaliśmy zrozumieć, co tak naprawdę się w nas i w instytucji zmieniło i co udało nam się stworzyć. Chcemy się tutaj podzielić naszymi doświadczeniami i mamy nadzieję, że nasze przemyślenia i wskazówki będą pomocne w tworzeniu wystawy jako przestrzeni współtworzenia i doświadczenia.



# CZYM JEST PRZESTRZEŃ WSPÓŁTWORZENIA I DOŚWIADCZANIA?

W ramach wprowadzenia, parę słów o tym, czym dla nas jest przestrzeń współtworzenia i doświadczania i czym się różni od tradycyjnego modelu organizacji wystawy. Różnice widoczne są najbardziej w samym podejściu, organizacji samego procesu oraz wartościach uznawanych za najważniejsze.

W tradycyjnym modelu organizacji wystaw role i działania są jasno określone: kurator tworzy koncepcję wystawy, która następnie jest realizowana przez zespół i oglądana przez widownię. W centrum uwagi jest zazwyczaj jedna, kuratorska wizja, a cały proces tworzenia widziany jest jako zamknięty i dotyczący jedynie etapu powstawania koncepcji wystawy. Rola kuratora w procesie jest dominująca, wiąże się z prestiżem i uprzywilejowaną pozycją, stawiając jedną, właściwą interpretację ponad innymi.

Wystawa jako przestrzeń współtworzenia i doświadczania znacząco przekształca ten schemat myślenia i działania. W procesie współtworzenia wystawy wszyscy stają się twórcami, a wyjściowa wizja kuratorska jest jedynie zaproszeniem do wspólnego działania. W centrum stawiamy nie samą kuratorską wizję, ale proces tworzenia i doświadczania. Wszyscy uczestnicy procesu są widziani jako osoby mające prawo do interpretacji, eksploracji, działania, wchodzenia w relację z obiektami, tworzenia narracji. Jest to radykalna przemiana podejścia do tworzenia wystawy. Zmiany w podejściu zachodzą na wielu poziomach, ale najbardziej znaczące dotyczą roli kuratora. Rola kuratora jest nadal nadrzędna w procesie, jednak, co bardzo istotne, ulega transformacji. Kurator przestaje być jedynym kreatorem wizji i staje się przewodnikiem po przestrzeni, którą kreuje. Znacząca jest tutaj zmiana samego celu działań kuratora - celem kreacji jest doświadczenie i współtworzenie przestrzeni wspólnie z innymi twórcami a nie sama przestrzeń.

***Podstawowymi wartościami tego nowego podejścia do tworzenia wystawy są: proces, wielość wizji oraz otwartość na zmiany.***

# POTRAKTUJ PROCES JAKO WARTOŚĆ



Potraktowanie wystawy jako przestrzeni współtworzenia i doświadczania wiąże się z uznaniem samego procesu za wartość oraz przyjęciem wynikających z tego konsekwencji. Oznacza to w praktyce konieczność pogodzenia się z tym, że pewne rzeczy zajmują więcej czasu, niż w tradycyjnym modelu. Bycie w kreatywnym, grupowym procesie wymaga czasu na to, aby koncepcja mogła dojrzeć. Wnoszenie nowych perspektyw wzbogaca proces, ale też go spowalnia, tworzy przestrzeń, w której jesteśmy wspólnie w swego rodzaju mentalnym tyglu, w którym idee powstają i giną. Czas na spokojną i gruntowną analizę projektu, która potwierdzi zasadność planowanych działań, pomoże zrealizować projekt w oczekiwanym kształcie.

# BĄDŹ OTWARTA/Y NA ZMIANY

Tworząc przestrzeń współtworzenia i doświadczania wychodzimy poza ustalone sposoby działania, tworzymy, eksplorujemy i testujemy nowe. Wymaga to otwartości na zmiany i ciągłej czujności, obserwowania i weryfikowania co działa, a co nie, dostosowywania rozwiązań do potrzeb i kontekstów, ale także sprawdzania czy przypadkiem nie wchodzimy w stare, utarte koleiny hierarchicznego działania i tworzenia. Największa zmiana zachodzi w podejściu i na poziomie mentalnym, dlatego bardzo ważne jest, aby zachować uważność i obserwować w tym procesie siebie i innych.

Warto także zadbać od początku o zbieranie informacji zwrotnej na bieżąco i wpleść działania ewaluacyjne w program wystawy oraz prace zespołu. Pozwoli to na ciągłe wprowadzanie usprawnień i eksperymentowanie jeszcze w trakcie trwania projektu a nie tylko po jego zakończeniu. Podstawowym celem ewaluacji jest sprawdzanie na ile zastosowane przez nas metody i narzędzia (komunikacji, włączania w proces i zarządzania nim) pozwalają na wspólne tworzenie i doświadczanie.



# PRZYJMUK RÓŻNE PERSPEKTYWY

Wystawa jako przestrzeń współtworzenia i doświadczania to miejsce, w którym nie ma jednej słusznej wizji, ale liczą się różne perspektywy i interpretacje. Tworzymy taką przestrzeń zarówno w sensie fizycznym jak i mentalnym.

(1) uwzględniamy w przestrzeni wystawy obiekty, komunikaty, które zachęcają do interpretacji, angażują.

(2) zapraszamy do współpracy przy tworzeniu programu wystawy różne osoby z instytucji i spoza niej.

(3) dążymy do zrównania pozycji: na linii instytucja (twórcy wystawy) - odbiorcy oraz na linii kuratorzy-realizatorzy.

Zrównując pozycje na linii instytucja – odbiorcy rezygnujemy ze wszystkich elementów tworzących dystans między uczestnikami wystawy a instytucją i osobami, które ją tworzyły. To, z kolei, wymaga pogłębionego procesu, w którym zastanawiamy się co tworzy barierę a co ułatwia kontakt, dotykane, interpretowanie. Na poziomie języka i wszystkich narracji, komunikatów i opisów wychodzimy poza język formalny i specjalistyczny. Przyjmujemy różne perspektywy, aby język, którym się posługujemy był zrozumiały dla odbiorców z różnymi możliwościami odbioru.

Na poziomie mentalnym zmienia się także samo podejście do siebie w roli twórcy wystawy. Uczymy się rezygnować z własnej wizji, tworzyć w sobie mentalną przestrzeń dla innych pomysłów i interpretacji. Jest to bardzo ważne w procesie zapraszania do współtworzenia innych twórców (zarówno tradycyjnie rozumianych odbiorców jak i osób prowadzących działania). Staramy się także oddawać władzę i kontrolę nad procesem na rzecz współtworzenia i kreowania ram dla doświadczenia. Ważne jest, aby stawiać siebie w roli przewodnika, tworzącego przestrzeń, w której inni – zarówno odbiorcy jak i osoby prowadzące swoje działania w przestrzeni wystawy - poczują się na tyle bezpiecznie, aby swobodnie eksplorować wystawę i aktywnie ją współtworzyć. Ważne jest tutaj zadbanie o jasne komunikowanie otwartości na inne perspektywy i zapraszanie do procesu współtworzenia.

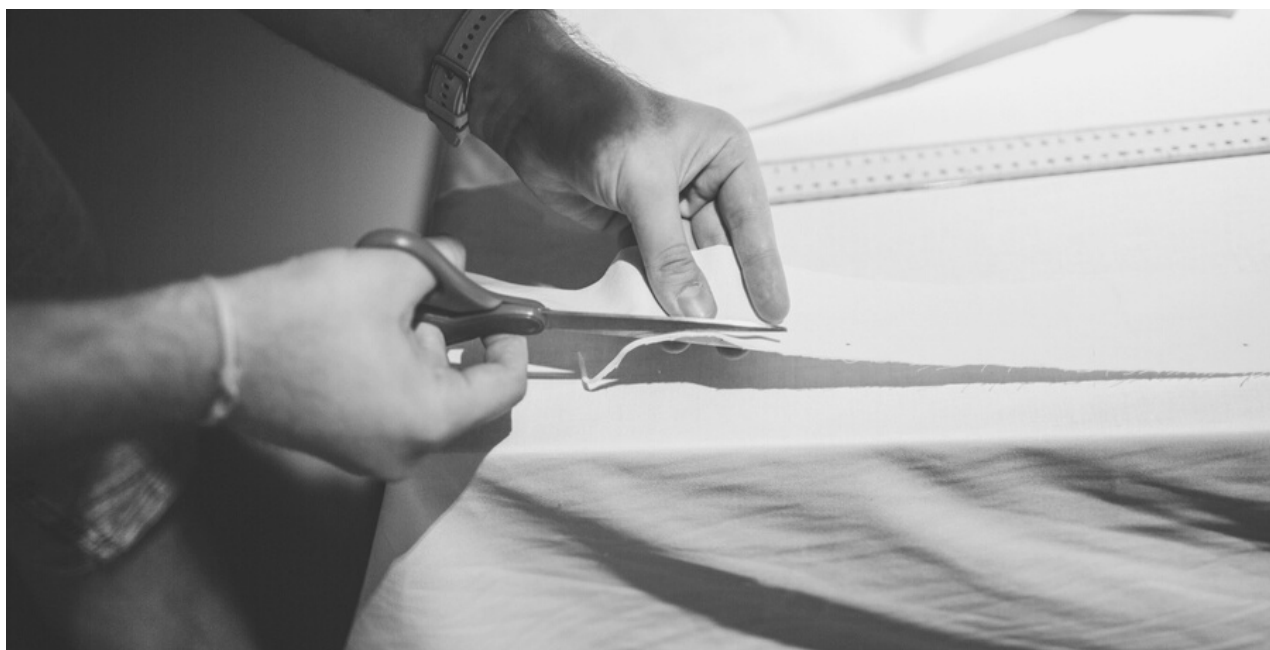
# JAK ZBUDOWAĆ PRZESTRZEŃ WSPÓŁTWORZENIA?

Wystawa jako przestrzeń współtworzenia to niekończący się proces kreacji, w którym dzięki odpowiednim ramom możemy wchodzić w relacje z obiektami, eksplorować różne tematy i wątki z nimi związane poprzez odpowiednio dobrane formy aktywności. Współtworzenie zaczyna się na etapie powstawania koncepcji wystawy i w zasadzie się nie kończy. Polega na ciągłym odkrywaniu, zmienianiu, szukaniu ukrytych potencjałów, zasobów i nowych perspektyw spojrzenia.





# UZNAJ, ŻE WSZYSTYCY JESTEŚMY TWÓRCAMI



Współtworzenie to proces otwarty, w którym wszyscy stajemy się twórcami- niezależnie od roli, pozycji, posiadanej wiedzy, doświadczenia czy kompetencji kulturowych. Takie podejście wymaga zawieszenia wielu powszechnie funkcjonujących w instytucjach kultury założeń i przekonań i przyjęcia partycypacyjnego, równościowego podejścia do procesu twórczego. Zmiana podejścia nie oznacza w praktyce rezygnacji z roli kuratora czy koordynatora - osób, które zarządzają organizacją procesu - pozwala natomiast na projektowanie działań w odmienny sposób, który stawia doświadczenie i tworzenie na równi z samymi obiektami wystawy.

# ZAPRASZAJ DO WSPÓŁTWORZENIA

Rezygnacja z tradycyjnego modelu tworzenia wystawy wymaga określenia nowych reguł działania i współpracy. Zmieniając system bardzo ważne jest, aby jasno komunikować nowe zasady organizacji procesu.

Przydatną praktyką jest zapraszanie do współtworzenia – zarówno pracowników instytucji jak i zewnętrznych partnerów czy tradycyjnie rozumianych odbiorców. To bardzo ważne, aby od początku zapraszać do współtworzenia i aby każdy poczuł się zaproszony do udziału w procesie. Zapraszanie do współtworzenia jest praktyką, która wymaga czasu i zastosowania różnych strategii.

W przypadku pracowników instytucji i partnerów zewnętrznych przeprowadzamy indywidualne rozmowy, w trakcie których informujemy o zmianach w organizacji procesu, jasno wskazujemy możliwości zaangażowania się oraz rozpoznajemy indywidualne potrzeby i możliwości udziału. W przypadku odbiorców stosujemy różne zapraszające komunikaty i w jasny sposób już na wejściu informujemy o zmianie tradycyjnego podejścia oraz, że wystawa jest przestrzenią współtworzenia i doświadczania.



# DZIAŁAJ ZESPOŁOWO



Podstawą funkcjonowania nowego modelu organizacji wystawy jest zespół. Zespół bierze aktywny udział zarówno w tworzeniu koncepcji jak i jej realizacji oraz w działaniach w przestrzeni wystawy. W zespole zawieszeniu ulegają tradycyjne role instytucjonalne – są różne funkcje do rozdzielenia, ale konfiguracja osób i funkcji zawsze będzie unikalna dla każdego procesu. W naszym przypadku twórcami kuratorskiej wizji byli edukatorka i kustosz muzeum, jednak wizja ta była współtworzona w procesie ciągłego dialogu z różnymi pracownikami instytucji. W procesie tworzenia programu role się zacierają. Był to wspólny proces twórczy, w którym przeplatały się różne perspektywy, a potrzeby odbiorców i kwestie związane z dostępnością były równie ważne co same obiekty.

# WYJDŹ POZA INSTYTUCJĘ

Do przestrzeni współtworzenia i doświadczania warto zaprosić osoby spoza instytucji. budowanie sieci współpracy - wychodzenie poza instytucję, szukanie dobrych duchów projektu, ambasadorów, które w różnych instytucjach będą angażować odbiorców w wystawę, budowanie sieci partnerstw. Wszystkie działania w ramach projektu były przygotowywane w konsultacji z koordynatorką dostępności oraz z osobami ze szczególnymi potrzebami, które pełniły rolę ekspertów przy planowaniu dostępnych wydarzeń. Partnerem projektu "Przestrzeń osobista" była Fundacja Kultury bez Barier, która również udzielała konsultacji merytorycznych i wspierała promocję programu informując o wydarzeniach, które były jego częścią.

# SZUKAJ WSPARCIA

Nie wszystko musimy robić sami - czasem koncepcje potrzebują uporządkowania i spojrzenia na proces ich realizacji obiektywnym okiem, spojrzenia na całość z dystansu. Wsparciu, nie tylko w obszarze kultury, służy tutoring. Bo rozwój to proces zmiany, która często nie jest intencjonalna, zaplanowana i przemyślana. Tutoring nadaje jej strukturę, która uwzględnia bardzo zindywidualizowany, kształtowany przez unikalność sytuacji sposób realizacji projektu. Pozwala w sposób bardziej świadomy i celowy budować program, jest też dla twórców (kuratorów, kuratorek, koordynatorów, koordynatorek, edukatorek, edukatorów) okazją do samoobserwacji i rozwijania siebie.

# JAK STWORZYĆ PRZESTRZEŃ DOŚWIADCZANIA?

Wystawa jako przestrzeń doświadczenia różni się znacząco od tradycyjnej wystawy. To przestrzeń, która zaprasza do eksploracji a jej głównym celem jest zbliżanie do prezentowanych obiektów, umożliwianie nawiązania z nimi kontaktu na różnych poziomach, doświadczenia ich wszystkimi zmysłami. Możemy nie tylko oglądać ale także dotykać, wąchać, sprawdzać. Jednak nie wszystkie obiekty, które są na wystawie mogą być dotykane ze względu na potrzebę ich ochrony, ale możemy zamiast nich umożliwić kontakt z różnego typu zamiennikami, które w treści czy fakturze będą przypominać oryginały.



# STWÓRZ REALNE, SPRZYJAJĄCE MIEJSCE

Zmiany w sposobie organizacji wydarzeń i zwrot w kierunku odbiorców wymaga stworzenia sprzyjającej przestrzeni także w sensie fizycznym. Przestrzeń otwarta, sprzyjająca spotkaniu i rozmowie zdecydowanie ułatwia interakcję, wymianę myśli i spostrzeżeń, staje się przestrzenią społeczną.

W naszym przypadku taką rolę pełnił stół. Przygotowany ośmiometrowy stół był interwencją w przestrzeń wystawy i punktem skupiającym działania edukacyjne i twórcze. Stół usytuowany został centralnie i stanowił ważny element samej ekspozycji. Przykryty długą tkaniną – jak obrusem nawiązującym do jednego ze spektakli Kantora, został uszyty, a zawarte na nim elementy stworzyły edukacyjną warstwę wystawy. W formie nadruków na tkaninach zostały na niego naszyte krótkie teksty, cytaty z tekstów Kantora, archiwalne wycinki z gazet, a także znalazły się na nim archiwalne fotografie wydrukowane na drewnianych klockach. Umieszczone zostały na nim również próbki tkanin, fragmenty kantorowskich kostiumów, drobne elementy ubioru takie jak guziki, kołnierzyki, napy, rzepy, zapięcia do szelek oraz kopie dotykowe – makiety wybranych kostiumów lub ich płaskie adaptacje dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Na stole stanęła też drewniana skrzynka z fotografiami na deskach wykonana na zlecenie Kantora, która pozwalała na bliski, namacalny kontakt z dziełem sztuki.

Stół miał charakter interaktywny, naszyte kawałki tkanin z tekstami można było podnosić jak warstwy, odsłaniając tłumaczenia tekstów na język angielski i ukraiński, a wszystkich elementów na stole można było dotknąć, angażując zmysły.

W ramach projektu wokół stołu odbyły się spotkania oraz warsztaty twórcze dla różnych grup odbiorców pozwalając na uczestniczenie w cyklu lub poszczególnych wydarzeniach o różnorodnym charakterze - pracownie twórcze, warsztaty rodzinne, spotkania i rozmowy, zajęcia z seniorami, działania sąsiedzkie, wydarzenia performatywne, dyżury z audiodeskrypcją, oprowadzania w PJM. W ramach projektu odbyły się cztery wydarzenia performatywne. Każde z wydarzeń przybrało inną formę i miało inny charakter.

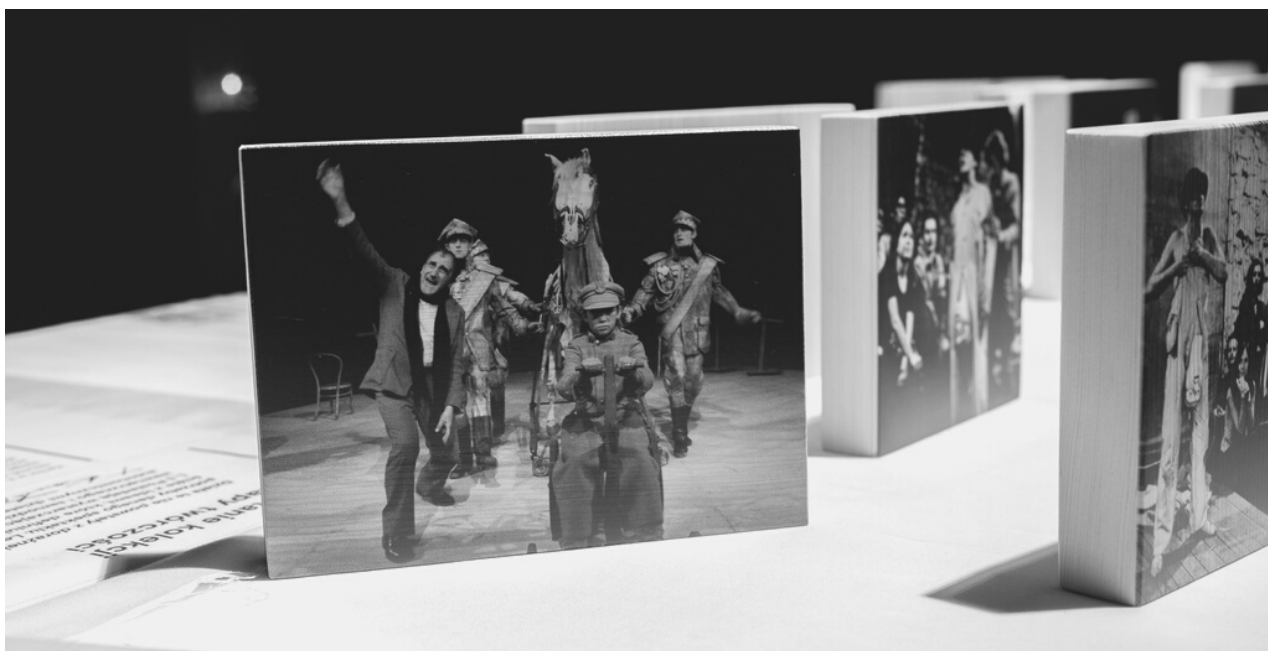
**Różnorodność**

# DOBIERZ ODPOWIEDNIA, FORMĘ DZIAŁAŃ

Podczas planowania "Przestrzeni osobistej" świadomie zrezygnowaliśmy z tych rodzajów wydarzeń w których uczestnik jest tylko słuchaczem czy widzem. Planując program szukaliśmy takich form, które są angażujące i twórcze, a odrzucaliśmy te które zakładają bierne uczestnictwo. Postawiliśmy na warsztaty, spotkania, dyskusje, performance, wizyty studentów, możliwość swobodnej twórczości i doświadczania. W myśl tytułu podkreślającego osobistość - ważne były nie naukowe odczytania znaczenia kolekcji, lecz osobista perspektywa prowadzących i uczestników. Zakładaliśmy też, że wydarzenia odbywać się będą w przestrzeni wystawy i że będą one jej częścią. Stół stał się centrum wydarzeń zorganizowanych, ale także indywidualnych eksploracji osób odwiedzających wystawę, w obrębie której powstał.



# ZADBAJ O ESTETYKĘ PRZESTRZENI I DZIAŁANIA



Wystawa i przestrzeń powinny współgrać i być komplementarne także na poziomie komunikacji. Warstwa wizualna jak i tekstowa powinna być atrakcyjna, spójna i zgodna z tym czego możemy się spodziewać. Jedną z kwestii, którą w odniesieniu do swoich obserwacji podnosi Nina Simon, autorka książki zatytułowanej "The Participatory Museum" nazwana muzealnym wizjonerem, jest estetyka podejmowanych działań. Stanowiska czy przestrzenie, które dedykowane są odbiorcom powinny być zaprojektowane w taki sposób, by były ciekawe wizualnie, ale także po prostu czyste, uporządkowane i by tworzyły logiczną całość.



# ODPOWIEDZ NA POTRZEBY ODBIORCÓW

W procesie wychodzenia z postawy biernego odbiorcy w postawę aktywnego odbiorcy potrzebne jest wsparcie i prowadzenie. Zadbaj o czytelną komunikację, o komunikaty zapraszające do działania, o jasne wskazówki. Doprecyzuj co można, a czego nie można dotykać. Gdzie można, a gdzie nie można wejść. Co można, a czego nie można przymierzyć.

Bierz pod uwagę różne potrzeby odbiorców - od potrzeby zdobycia podstawowej wiedzy, uporządkowania faktów, przez potrzeby sensoryczne, dotknięcie obiektów, podążania za ścieżką dźwiękową, aż po podzielenie się doświadczeniem czy uruchomienie kreatywności.

Korzystaj z różnych mediów, tekstów i fotografii, aby z proponowanej wiedzy czy doświadczenia mogły skorzystać osoby o różnych preferencjach i możliwościach.

Zapraszanie nowych grup odbiorców wymaga więcej czasu i zaangażowania. Szczególnie, jeśli są to osoby o utrudnionym dostępie do kultury. Nie wystarczy ogłosić, że wydarzenie jest np. tłumaczone na ukraiński. W przypadku niektórych wydarzeń, które były częścią "Przestrzeni osobistej", osoby które potrzebowałyby tłumaczenia nie miały szans się zapisać, bo miejsca zajęły już osoby, które szybko orientują się w ofercie kulturalnej instytucji.

Dobłą praktyką jest rezerwowanie określonej puli miejsc nowej grupie, którą chcemy zaprosić, tak żeby dać jej więcej czasu na zdobycie informacji, zastanowienie się, zapisanie. Ważne jest też zaproszenie w języku osoby, którą zapraszamy (PJM, ukraiński, angielski) i szukanie nowych kanałów komunikacji poza kanałami instytucji. W przypadku g/Głuchych publiczność pomógł nam zbudować tłumacz PJM, który jest liderem społeczności, ma swoją grupę odbiorców, to on zapraszał na wydarzenie do Cricoteki, a nie my. W przypadku warsztatów rodzinnych najważniejszą rolę odegrała ukraińska stażystka, która pisała do konkretnych rodzin i zapraszała konkretne grupy. Jej osoba i obecność były też wyznacznikiem wiarygodności.

# ZAKOŃCZENIE

Pisząc tę publikację chcieliśmy podzielić się z Wami naszymi doświadczeniami, przemyśleniami z czasu realizacji wystawy, a jednocześnie otworzyć temat – zaprosić Was do wspólnej refleksji nad współczesną rolą instytucji kultury i systemowymi przemianami, których obecnie doświadczamy i które na nas wpływają.

Projekty, które realizowane są w obszarze kultury są unikatowe, jednostkowe i niepowtarzalne. Wiele rozwiązań stosowanych jest po raz pierwszy i są zdeterminowane przez unikalne czynniki: konkretny czas, przestrzeń, zespół. Dlatego wymagają uważności, obserwacji, badań, wyszukiwania nowych strategii. W oczywisty sposób podnosi to ryzyko popełnienia błędów, wymaga wypracowania sposobów radzenia sobie z nimi i wyznaczenia pola tolerancji. Tym bardziej warto potraktować wystawy jako procesy, a nie zadania. Wówczas czas na dojrzewanie koncepcji, otwartość na interpretacje, ciągle współtworzenie, zmienianie staje się wartością samą w sobie. Pozwala przyjrzeć się kolekcjom z różnych perspektyw, uwzględnić różnorodne potrzeby, w tym osób z niepełnosprawnościami, a także wygospodarować przestrzeń w której odbiorcy mogą tworzyć.



Autorki raportu: Justyna Droń, Marta Marzec

Broszura dostępna jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0 Polska (BY-SA) (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode.pl>)

Raport powstał w ramach programu Przestrzeń Osobista, który dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Narodowego Centrum Kultury Kultura – Interwencje. Edycja 2022.

## PATRONI MEDIALNI / MEDIA PARTNERS

VOGUE

95  **dwójka**  
POLSKIE RADIO

Kraków **Culture**  
KARNET

**NNGT**  
NOTES NA 6 TYGODNI

“**Radio**  
**Kraków**  
radiokrakow.pl

**RESTART**

**TVP 3**  
KRAKÓW

**TVP**  
KULTURA

 **wyborcza.pl**

**cojestgrane24**

